

ԳՐՔԵՐԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. КНИЖНОЕ ОБОЗРЕНИЕ. BOOK REVIEWS

Vazguen G. Hambardzumyan, Armenian and Indo-European: Essays on Comparative Lexicology of the Armenian Language (Comparative-typological Variativity), Yerevan, NAS RA Publ., 2010, 184 p.:

Գիրքը լույս է տեսել անգլերեն՝ գիտական ավելի լայն շրջանին ներկայացնելու հայերենի բառագիտական-ստուգաբանական այն նոր հարցադրումները, որոնք առաջ են քաշվել իր իսկ հեղինակի կողմից՝ իբրև հայերենի տարբերակային (վարիատիվ) ուսումնասիրության մի օրինակ:

Աշխատանքի առաջին բաժինը վերաբերում է համեմատական քննության մեջ լեզվական միավորների տարբերակային վերականգնման խնդրին: Երկրորդ բաժնում տրվում են մեկ տասնյակից ավելի բառերի նոր ստուգաբանություններ, կատարվում են ստուգաբանական ճշգրտումներ և լրացումներ. *աղջիկ* < հե. *al-, *աղտամուղտ* < հե. *alghi-, *աշան* < հե. *(e)s-en, *արտախոյր* < հե. *ar-(t^[h]o-), *աստուած* < հե. *Has-t'ieŋ-os, *գ'ալգ'ալ(ի)* (բրբռ.) < հե. *k^[h]oel-, *ըմպեմ* < հե. *p^[h]oH(i)-, *կամն* < հե. *ak^[h]men, *սայլ* < հե. *k^[h]oel-, (բրբռ.) *սոնել* (բրբռ.) < հե. *k'oer-, *տից* < հե. *di-t-, *թանձր* < հե. *t'ns-u-, *խաւարծի* < հե. *treg'-, *խաւարտ* < հե. *treg'-: Երրորդ բաժնում հեղինակն անդրադառնում է հայերենի և հինանատոլիական (խեթալուվական) լեզուների միջև հնարավոր նոր գուգադիպումներին:

Քննարկվող հարցերը (կամ դրանց բաղադրիչները) տվյալ դեպքում ստացել են ավելի ամբողջական և տեսական հիմքերով ավելի հիմնավոր լուծում: Գիրքն ունի համապատասխան գիտական ապարատ (տարբեր լեզուներով տեսական նոր գրականության, հնդեվրոպական արմատների,

հայերեն և այլ լեզուների համապատասխան բառերի կամ արմատների, ինչպես նաև հեղինակների ցանկեր):

Ս. Մ. Գրիգորյան, Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք հարցմանց»-ի նորակազմ բառերի քննություն, Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2014, 75 էջ:

Հին գրական հայերենն ունի հարուստ բառապաշար, սակայն դրա մի մասը, թեկուզև մեծ մասը, որ ի մի է բերված գրաբարի հին և նոր «Հայկազյան» բառարաններում, պարզվում է, դեռևս ունի համալրման կարիք: Լրացումով առաջինը հանդես եկան Մխիթարյան հայրերը, որ «Նոր հայկազյանից» մեկ տասնամյակ չանցած լույս ընծայեցին «Առձեռն» բառարանը՝ մեծ թիվ կազմող համալրումով:

Հետագայում ևս գրական հուշարձանների բառապաշարին նվիրված աշխատանքներում առանձնացվեցին «Հայկազյանից» դուրս մնացած (հիմնականում գրական աղբյուրները ձեռքի տակ չունենալու պատճառով) բառեր, գրվեցին նմանատիպ առանձին աշխատանքներ:

Սույն աշխատության մեջ, իբրև նորակազմ բառ, ներկայացվում է Տաթևացու երկի բառապաշարի շուրջ երեք հարյուր միավոր, որը գալիս է համալրելու գրաբարի ընդհանուր բառապաշարը: Գիրքն ունի ներածական մաս և երկու բաժին: Առաջին մասում ընդգրկված են այն բառերը, որոնք այլ բառարանների մեջ «նախկինում վկայված են», իսկ երկրորդում՝ «բառարաններից դուրս մնացածներ»-ը: Ստույգ հաշվումներով՝ առաջինը պարունակում է 185 բառ, իսկ երկրորդը՝ 265: Սա բավականին մեծ պաշար է մի հեղինակի լեզվի նորաբանությունների առումով, որպիսով հող է պատրաստվում լրացնելու և համալրելու գրաբարի բառապաշարը:

Այս իմաստով գրքի հեղինակի արածը միանգամայն դրվատելի է, իսկ աշխատանքն՝ ըստ ամենայնի գնահատելի: Յուրաքանչյուր նորակազմ բառ այստեղ ներկայացվում է բառարանագրական սկզբունքով, այն բացատրական բառարան է, բառարանային տեղադրումը ավարտվում է բնագրային օրինակի մեջբերմամբ: Ցանկալի էր բառահոդվածները տեսնել ավելի հստակ և միասնական ձևակերպումով, խուսափել

կրկնություններից (օրինակ՝ երկրորդ մասի յուրաքանչյուր բառահոդվածի բացատրություն ավարտվում է «որևէ բառարան չի վկայում» նշումով, որը պարզապես բառարանագրական ավելորդություն է):

Գիրքն ունի համառոտագրությունների և գրականության ցանկեր: Այն լինելու է օգտագործելի և համեմատության կարևոր աղբյուր հին գրական հայերենի բառապաշարի համար:

Л. Г. Брутян, Беседы о культурной коммуникации (Учебник для студентов, обучающихся по специальности «Лингвистика и межкультурная коммуникация»), Е., Изд-во «Эдит Принт», 2014, 400 с.

Աշխատանքը գրված է տեսական լայն գիտելիքների և կիրառական (գործնական) հարուստ հիմքի վրա: Այս ստվար հատորը երկուսուկես տասնյակից ավելի վերնագրերով հարցերի մի ուշագրավ վերլուծություն է: Լեզու, մշակույթ և միջմշակութային հաղորդակցում թեմային (սա գրքի ամենաբազմապլան մասն է) հաջորդում են կարգաբանական մի շարք հասկացությունների, միջմշակութային հաղորդակցման տարբեր բաղադրիչների (դիմելաձևի տարբերություն, մարդաբանական, սոցիալական և կենսաբանական-մարմնակազմական ոլորտների, թվի, պահվածքի քաղաքավարության, սեռի, ընկալման և դաստիարակության, տեքստի և նրա թարգմանության համարժեքության և այլն) վերլուծություն, կամ ինչպես հեղինակն է անվանում՝ զրույցներ:

Իբրև դասագիրք՝ այն նախատեսված է «լեզվաբանություն և միջմշակութային հաղորդակցում» մասնագիտացման համար, յուրաքանչյուր թեմային կից տրվում են ամփոփիչ հարցեր և առաջադրանքներ: Վերջում կա համապատասխան գրականության ցանկ:

Գիրքը նախատեսված է ոչ միայն ուսանողների, այլև միջմշակութային հաղորդակցման խնդիրներով հետաքրքրվողների համար:

«Ջահուկյանական ընթերցումներ» (Միջազգային գիտաժողովի զեկուցումներ. Ե., 2014 թ., հունիսի 11-12), Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2014, 264 էջ:

Սա անվանի լեզվաբանի անունը կրող հերթական՝ 9-րդ ժողովածուն է, որն ի տարբերություն իր նախորդների ունի լրացուցիչ տեղեկացում, այն ունի միջազգային ընդգրկում:

Զեկուցումով հանդես են եկել մասնակիցներ Եգիպտոսից (Պ. Թերզյան, «Արևմտահայերենը եգիպտահայ վարժարաններու մեջ»), Շվեդիայից (Ա. Խաչատրյան, «Շվեդերենի արտասանական դժվարությունները հայերենի համեմատությամբ»), Իրանի Իսլամական Հանրապետությունից (Ս. Մալեք Մոհամմադի, «Միջին հայերենի իրանական բառաշերտի մասին»), Կանադայից (Դ. Սաքայան, «Խնդրառության մի քանի հարցեր»):

Լայն մասնակցություն են ունեցել Հայաստանի գիտական հաստատությունների լեզվաբաններ (ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Երևանի պետական համալսարան, Խ. Աբովյանի անվան պետական մանկավարժական համալսարան, Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական համալսարան, Վանաձորի պետական մանկավարժական համալսարան, Գորիսի պետական համալսարան, «Տաթև գիտակրթական համալիր» և այլն):

Գիտաժողովի երեք նիստերում կարդացված զեկուցումները և հաղորդումները տարբեր են թեմատիկայով, քննարկվեցին տարբեր ընդգրկման հարցեր հայոց լեզվի նախագրային և գրավոր ժամանակաշրջանի պատմության, բարբառագիտության, գրական հայերենի երկու տարբերակների, տերմինաբանության, ազգագրական նյութերի, հայ քրիստոնեական եկեղեցու տարբեր ծեսերի և ըմբռնումների գրական և բարբառային անվանումների վերաբերյալ:

Զեկուցումները լույս են տեսնում հոդվածների տեսքով, որոնք հազեցած են փաստական հարուստ նյութով, գիտական վերլուծությունները գրեթե անխտիր համոզիչ են: Որոշ հարցեր ստացել են նոր լուծումներ, և ըստ այդմ նոր լույս են սփռում հայերենի արդիական խնդիրների վրա: Հատկանշական է նաև այն, որ վաստակաշատ լեզվաբանների կողքին իրենց խրախուսելի քայլերն են անում

երիտասարդ մասնագետները, որոնց զեկուցումները մեծ մասամբ գնահատելի են նյութի բավարար իմացության և գիտական ճիշտ վերլուծության առումներով:

Ժողովածուն ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի աշխատանքի մի նոր ձեռքբերում է հայերենի ըստ ամենայնի հետազոտության բնագավառում:

«Հայ բարբառագիտության հիմնասինդիքներ» (Միջազգային գիտաժողով. 8-9 հոկտեմբերի, 2014 թ., Ջեկուցումների ժողովածու), Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2014, 224 էջ:

Հայ բարբառների ուսումնասիրությունը, հավանաբար, մտել է նոր փուլ: Հայտնի է, որ Գ. Ջահուկյանի բարբառագիտական տեսությանը հաջորդեցին բարբառների բառապաշարի իմաստային (թեմատիկ) խմբերի վերաբերյալ առանձին աշխատանքներ, իսկ հնչյունաբանության հարցերն, օրինակ, ընդունվեցին անքննադատ ձևով, դրվեցին նման աշխատանքների հիմքում: Անկախ նրանից, թե աճառյանական դպրոցից դուրս հայ բարբառների հնչյունական համակարգի հնության վերաբերյալ ինչպիսի այլ մոտեցումներ գոյություն ունեն, և ըստ այդմ ինչպիսի աշխատանքների կարելի է ձեռնամուխ լինել, ներկայումս բարբառներն ուսումնասիրվում են Աճառյանի և Ջահուկյանի կողմից մշակված տեսական հիմունքներով, որը խնդրի մի մասն է, և մի տեսակ շրջանցվում է մյուս, թերևս ոչ պակաս կարևոր մասը:

Գիտաժողովի զեկուցումներից և հաղորդումներից 16-ը եղել է ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտից, 5-ը՝ մեր հանրապետության գիտական և ուսումնական այլ հաստատություններից, իսկ 2-ը՝ արտերկրից:

Զգալի թիվ են կազմում առանձին բարբառներին վերաբերող հարցերի քննարկումները:

ա) Երեք զեկուցում նվիրված էր Արցախի (Ղարաբաղի) բարբառում միջին իրանական լեզուներից կատարված փոխառություններին (Լ. Հովհաննիսյան), *բնակարան* հասկացության բարբառային անվանումների պատմական զարգացմանը (Լ. Մարգարյան) և Արցախի

տարածքի բարբառային միավորների քմային բաղաձայններին (Ժ. Միքայելյան):

ա) Եղան մյուս բարբառների տարբեր իրողություններին նվիրված գեկուցումներ: Դրանք վերաբերում էին Բայազետի բարբառում նկատելի միջին հայերենին հատուկ իրողություններին (Վ. Կատվալյան), Մուշի բարբառով գրառված հեքիաթների անձնանուններին (Ա. Սանթրոյան, Լ. Պետրոսյան), Հ. Օրբելու կատարած Մոկսի բարբառի հավաքչական աշխատանքին (Ժ. Միքայելյան), Անտիոքի բարբառախմբում նկատվող արաբական փոխառություններին (Ս. Միքայելյան) և պարսկահայ տարածքի խոսվածքներում զգայարանների անվանումներով բաղադրված դարձվածային միավորներին (Լ. Տեր-Գրիգորյան, Ա. Մկրտումյան):

ա) Առանձին խումբ են կազմում ժամանակային, թեմատիկ և այլ կարգի տարբերություններով պայմանավորված գեկուցումները՝ նվիրված հայերենի բարբառների և ուրարտերենի բառային համընկումներին (Մ. Աղաբեկյան), 17-րդ դ. բժշկարաններում անկատար դերբայի բարբառային ձևերին (Հ. Թադևոսյան), 18-րդ դ. հոմանիշների՝ ձեռագիր բառարաններում նեղ բարբառային բառերի և իմաստների գործածությանը (Ն. Հովհաննիսյան), տոնական օրերի բարբառային անվանումներին (Հ. Մեսրոպյան), Մուշ-Տիգրանակերտի բարբառախմբում գործածվող դերանուններին (Ջ. Բառնասյան), հայերենի բարբառներում կալսած կալը հավաքելու գործիքների անվանումներին (Ա. Աբրահամյան), Գեղարքունիքի տարածաշրջանում ազգակցական հարաբերություն նշանկող բարբառային անվանումներին (Հ. Խաչատրյան), «խաղք» և «խայտառակ» հասկացությունների բարբառային ըմբռնումներին (Ս. Պապիկյան) և «Սասնա ծռեր»-ում *սագ* երաժշտական տերմինի գործածությանը (Գ. Մխիթարյան):

Գիտաժողովին մասնակցեցին արտասահմանցի հայագետներ: Հ. Գասպարեան-Փանոսեանի (Ֆրանսիա) գեկուցման թեման էր «Պոլսոյ բարբառէն դէպի արեւմտահայ գրաւոր կարգաւորուած լեզուն», իսկ Մ. Մալք Մոհամմադը (Իրանի Իսլամական Հանրապետություն) հանդես եկավ «Շահնամէի՝ Նոր Բայազետի բարբառով տարբերակի լեզվական և ոճական առանձնահատկությունները» թեմայով:

Գիտական նստաշրջանը եղավ հաջողված միջոցառում հայերենի բարբառների ստատիկ նկարագրության առումով: Վերջում զեկուցումների շուրջ ծավալված մտքերի փոխանակումը ևս ցույց տվեց, որ կան դեռևս որոշակի անելիքներ հայերենի տարածքային տարբերակների հետագա ուսումնասիրության համար: